

ΓΙΑΝΝΗΣ ΝΥΣΤΑΖΑΚΗΣ

1951, Άγιος Νικόλαος Λασιθίου, φοιτητής Αγρονόμων-Τοπογράφων Μηχανικών ΕΜΠ, Αντι-ΕΦΕΕ/ΚΝΕ, μέλος της Συντονιστικής Επιτροπής

Ηράκλειο Κρήτης,¹ 25 Σεπτεμβρίου 2020

[00:56:33]

Η τοποθέτηση της οικογένειάς μου ήταν στη δημοκρατική-προοδευτική παράταξη. Ο πατέρας μου δημόσιος υπάλληλος, που όμως έκρυβε τη συμμετοχή του στην Αντίσταση (και μάλιστα ως στέλεχος του παράνομου μηχανισμού) στα Χανιά. Με τον μεγάλο του αδερφό να εκτελείται από τους Γερμανούς στο αμπέλι της οικογένειάς μας στα Κεραμειά, μετά την ταπεινωτική για αυτούς μάχη στο διπλανό χωριό, στην Παναγιά, με τον ΕΛΑΣ. Ο παππούς μου ήταν με τον Βενιζέλο στο κίνημα του Θέρισου. Έχασε τον μικρό του αδερφό, Γιώργο, στο Μπιζάνι της Ηπείρου, όπου είχαν πάει εθελοντές τότε που κλήθηκαν από τον Βενιζέλο οι νέοι της Κρήτης να δώσουν τη μάχη για να μεγαλώσουν την Ελλάδα. Ο πατέρας μου θυμάται μικρό παιδί τις συσκέψεις που γίνονταν σπίτι τους, να αντιμετωπίσουν τους δεξιούς, «Παλαιοελλαδίτες», που κατέβαιναν στην Κρήτη, όταν έπεσε ο Βενιζέλος. Η μητέρα μου, ΕΠΟΝίτισσα. Μοδίστρα από τα 16 της. Τελευταίο παιδί εντεκαμελούς οικογένειας και με έναν αδελφό νεκρό στην Αλβανία.

Θυμάμαι παιδί 13 ετών, όταν ο *Γέρος* ήρθε με καράβι στον Άγιο Νικόλαο για τον «Ανένδοτο», ο πατέρας μου ναύλωσε ταξί για να πάμε στη συγκέντρωση, παρά το γεγονός ότι του είχε ανατεθεί η διεύθυνση των Φυλακών Νεάπολης από τον εισαγγελέα. Τα ρίσκαρε, δηλαδή, όλα. Εμείς, η παρέα μου δηλαδή, ακολουθήσαμε τον Ανδρέα που πέρασε από την κωμόπολή μας, τη Νεάπολη. Είχε προηγηθεί από τα πρώτα χρόνια του γυμνασίου ο έρωτάς μου με το έργο του Καζαντζάκη, διαβάσματα στη Βικελαία Βιβλιοθήκη της Νεάπολης, όπου έπειτα από πληροφόρηση του βιβλιοθηκάρου προς τον γυμνασιάρχη, κλήθηκε ο πατέρας μου να πάρει μέτρα. Κατάλαβα ότι ο γυμνασιάρχης τ' άκουσε για τα καλά, διότι έκτοτε η συμπεριφορά του στους «εξτρεμισμούς» μου εκείνη την εποχή –καμπάνα παντελόνη, Beatles και τα λοιπά– ήταν προσεχτική. Πολύ περισσότερο που στο μάθημά του, στα μαθηματικά, ήμουνα ο πρώτος και δεν μπορούσε να με στριμώξει πουθενά.

Η 21 Απρίλη του '67 με βρήκε στη Δ' τάξη του Γυμνασίου Νεάπολης. Μας έδωξαν εκείνη τη μέρα και παρά την απαγόρευση, πήγαμε δέκα παιδιά στο Πασχαλίγο και τα τραγούδια του Θεοδωράκη αντιλαλούσαν στην πλαγιά μέχρι τη Νεάπολη. Ίδια «συναυλία» έγινε όταν επιτράπηκαν οι μονοήμερες εκδρομές και επισκεφτήκαμε με την τάξη μου τη δημοκρατική

---

¹ Ηχογραφημένη τηλεφωνική συνομιλία.

κωμοπολη των Αρχανών και στο γυρισμό ξεσηκώσαμε τη Νεάπολη με το «Βράχο βράχο». Ήμουνα τότε και πρόεδρος της τάξης, δημοκρατικά εκλεγμένος – με μυστική ψηφοφορία.

Αυτονόητο ότι η Χούντα δεν μπορούσε να αφήσει διευθύνοντα στις Φυλακές Νεάπολης τον Παύλο Νυσταζάκη. Τον έστειλε στην Αίγινα. Όταν μετά γέμισε η φυλακή με αντιστασιακούς, ο πατέρας μου ήταν ο σύνδεσμός τους κι εγώ το «βαποράκι». Το '68-'69, που είχαμε πια μετακομίσει στην Αθήνα, μαθητής της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης του 10ου Γυμνασίου Αμπελοκήπων, με την υπόδειξη του πατέρα μου και παρότι δεν είχα εκπαιδευτεί ούτε και ήμουνα σε καμία οργάνωση, επισκεπτόμουν, όταν σχολούσα, τριακόσια μέτρα από το σχολείο, το σπίτι της Μαρίας Λυγιδάκη-Ιωαννίδη, γυναίκας του Φοίβου Ιωαννίδη. Αυτά που μου έδινε, τα πήγαινα στο σπίτι και μετά ο πατέρας μου τα έμπαζε στη φυλακή: επιστολές, φωτογραφικές μηχανές, ακόμα και η σέγα που έκοψε τα σίδερα ο Ζαμπέλης και δραπέτευσε απ' την Αίγινα αυτή τη διαδρομή πρέπει να έκανε...

Σεπτέμβρης του '69, εισαγωγή μου στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Οι πρώτες συζητήσεις ήταν για ομάδες –εγώ φανατικός Παναθηναϊκός–, γκόμενες και τα λοιπά. Όμως, έγινε ένα επεισόδιο τότε, γιατί τα εισιτήρια τα φοιτητικά τα μοίραζαν οι διορισμένοι από τη Χούντα εκπρόσωποί μας στις διοικήσεις των συλλόγων, στη λεγόμενη ΔΕΣΕΜΠ. Και τα μοιράζανε με τον δικό τους τρόπο. Όταν το μάθαμε, λοιπόν, βγήκαμε καμιά εικοσαριά φίλαθλοι, κατάσχουμε τα εισιτήρια και τα δώσαμε με τη σειρά στους φοιτητές που θέλαν να τα πάρουν. Ήταν μια πρώτη αντιστασιακή πράξη απέναντι στους διορισμένους συνδικαλιστές. Σιγά σιγά άρχισαν να κυκλοφορούν τα πρώτα μαρξιστικά βιβλία, ο Λουντέμης και άλλα, και καλοκαίρι του '71 αρχίσαμε τις πρώτες συναντήσεις. Με αφορμή το αίτημα για την πενταετία στους Τοπογράφους (η φοίτηση στη σχολή ήταν τετραετής), κάναμε και την ιστορική πια συγκέντρωση στο «ταρατσάκι» της Σχολής Μηχανολόγων, όπου ουσιαστικά καθαιρέσαμε τους διορισμένους προέδρους. Όταν μάλιστα η Χούντα έκανε εκλογές, το '72 πια, εγώ δεν κατέβηκα υποψήφιος, αλλά ανέλαβα την ευθύνη να εποπτεύω την κάλπη. Ήταν γνωστό το κόλπο τους να αλλάζουν την κάλπη. Ήμουν απ' έξω από την αίθουσα που ψηφίζαμε, επόπτης ήταν ο κοσμήτορας της σχολής μας, ο Αργυράκος. Γύρω στο μεσημέρι, τον βλέπω να πάει να την κοπανήσει. Του λέω: «Πού πας, κύριε καθηγητά;» «Ελα, ρε Νυσταζάκη», μου λέει, «να πάμε να πιούμε ένα κρασί, να φάμε κάτι, δεν μπορούμε να τη βγάλουμε εδώ όλη μέρα». «Ε», του λέω, «εδώ θα κάτσεις, και θα φάμε μαζί το “γύρο”». Πήγα απέναντι στην Πατησίων, πήρα μερικούς «γύρους» κι ένα μπουκάλι κρασί που του άρεσε του μακαρίτη, κάτσαμε, φάγαμε μαζί και δεν αφήσαμε να αλλάξουν την κάλπη. Γι' αυτό μια από τις σχολές που έβγαλε δημοκρατικό προεδρείο ήταν η Σχολή των Τοπογράφων: ο Γιάννης ο Αλαβάνος πρόεδρος, ο Μάκης ο Ποταμιάνος αντιπρόεδρος, ο Ηλίας ο Κατωπόδης γενικός γραμματέας (γιατί ως γνήσιος

Λευκαδίτης κομμουνιστής, έπρεπε να είναι γενικός γραμματέας) και ο Ρεβελάκης ο Νίκος, αυτός ο ήρωας που τον σακάτεψαν, ένας άνθρωπος που πήγαινε με τον μπέτη μπροστά... «Να τα πούμε, μωρέ, μπέτη με μπέτη!» φώναζε στους χαφιέδες στο προαύλιο μετά τον άνανδρο βασανισμό του στην Ασφάλεια. Την κρητική λεβεντιά και περηφάνια του προσπαθήσανε να κάμψουνε.

Στο Πολυτεχνείο είχαμε καταφέρει, από το '71 και μετά, κάτι που δεν είχε γίνει σε άλλες σχολές. Παρότι οι οργανώσεις υπήρχαν, κι άλλος ήτανε στο Ρήγα, άλλος ήταν στην ΚΝΕ, δεν επιτρέψαμε διαχωρισμούς στην αντιδικτατορική πάλη μέσα στις σχολές του Πολυτεχνείου. Εμείς είχαμε φτιάξει μετωπικές επιτροπές και ανά σχολή και ανά τάξη και επίσης είχαμε κάνει το Συντονιστικό του Πολυτεχνείου, ένα όργανο όπου συμμετείχα εγώ από τους Τοπογράφους –πολλές φορές ερχότανε κι ο Γιάννης ο Αλαβάνος–, ο Στέλιος ο Λογοθέτης από τους Χημικούς Μηχανικούς, ο Αρχοντής ο Δημήτρης από τους Αρχιτέκτονες, ο Ολύμπιος ο Δαφέρμος και ο Νίκος ο Χριστοδουλάκης από τους Μηχανολόγους και από τους Πολιτικούς Μηχανικούς, που είχαμε πολλές αλλαγές, ο Δημήτρης ο Καλουδιώτης, ο Λιβαδάς, ο Μονοκρούσος, μετά ο Ηλίας ο Γεωργαράκος, ο Γιώργος ο Μέγας και άλλοι. Όλοι αυτοί μαζευόμαστε, συντονιζόμαστε... Μια σειρά εκδηλώσεων αποφασίστηκαν σε κοινές συσκέψεις αυτής της ομάδας. Χαρακτηριστικός χώρος όπου μαζευόμαστε ήταν το φοιτητικό σπίτι του Αρχοντή, με μια ωραία φλοκάτη από την Καρδίτσα, άσπρη, που θυμάμαι καθόμασταν όλοι οκλαδόν και συζητούσαμε [...].

Όταν πήραμε τη σχολή, κατάλαβα ότι έπρεπε να περάσω από το γνωστό «τεστ κοπώσεως». Και πήρα το γνωστό χαρτάκι «δι' υπόθεσίν σας» και πήγα στη Μεσογείων. Από κει πέρασα απ' όλα τα καλά χέρια, Μάλλιο, Μπάμπαλη και άλλους – γύρω στους τρεις τέσσερις με «περιποιηθήκανε», με τελευταίο τον Νίκα που έκανε τον καλό. Εγώ ήμουν οργανωμένος στην ΚΝΕ, αλλά ήξερα ότι δεν είχαν πληροφορίες. Αυτά που μου πετούσανε στην ανάκριση ήτανε του αέρα. Κι ενώ η τακτική του ΚΚΕ στην ανάκριση είναι «δε μιλάς», εγώ ακολούθησα άλλη τακτική. Χωρίς να τους λέω τίποτα, αντιδρούσα: «Τι θέλετε; Εγώ είμαι δημοκρατικός άνθρωπος, είμαι ενάντια στη Χούντα, τι θέλετε από εμένα;» Σε μια στιγμή μου λένε: «Στην Αίγινα γίνονται αποδράσεις...» Εκεί κατάλαβα ότι δεν χρειάζονται χαριεντισμοί κι έκλεισα το στόμα μου. Ένας ταξιτζής με έφερε σπίτι μου, όταν με είδε να παραπαίω βγαίνοντας απ' την Ασφάλεια, κι αφού με παρέδωσε στη μάνα μου, όταν πήγε να τον πληρώσει, της είπε: «Κυρά μου, δεν παίρνω λεφτά για αυτό το παιδί...» Την επόμενη που ήρθε ο πατέρας μου από την Αίγινα και με είδε σε τέτοια κατάσταση, ήθελε να πάει στη Μεσογείων να καθαρίσει. Τηλεφώνησε, μάλιστα, στο σόι στα Χανιά να του στείλουν «εξοπλισμό». Ίδρωσα να τον ηρεμήσω, να μην απαντήσει σαν σε κρητική βεντέτα.

Η Χούντα μάς καταχτύπησε με τις στρατεύσεις. Όλοι αυτοί που ανέφερα πιο πάνω, λίγο πολύ πήγαμε φαντάροι, μόνο ο Χριστοδουλάκης, νομίζω, έμεινε. Και ήτανε σημαντική απώλεια, ωστόσο οι συνάδελφοί μας συνεχίσανε. Για παράδειγμα, ο Ηλίας ο Κατωπόδης – λόγω μιας αναπηρίας που είχε και δεν στρατεύτηκε– και ο Ρεβελάκης ο Νίκος κατόρθωσαν και κρατήσανε τη σφραγίδα της σχολής. Μόνοι τους. Δεν την παραδώσανε στους χουντικούς. Έτσι, είχαμε μια στενή επαφή, τουλάχιστον εμείς στη σχολή μας, δηλαδή εγώ δεν θυμάμαι κάποιο «ξέκομμα» στη δραστηριότητα. Κάμφθηκε τον Φλεβάρη, αλλά συνεχίστηκε. Θυμάμαι, όταν ήμασταν στην Καλαμάτα φαντάροι –καμιά σαρανταριά–, όλοι λίγο πολύ δηλώσαμε κάποια ασθένεια, μόνο και μόνο για να πάμε για εξετάσεις στην Τρίπολη και να κάνουμε παρέα μεταξύ μας. Εκεί μας βρήκε η κατάληψη της Νομικής. Μάλιστα, εμείς που ήμασταν από την Καλαμάτα, επειδή δεν σιτιζόμασταν με τους άλλους της Τρίπολης, τρώγαμε σε μια ταβερνούλα έξω από το στρατόπεδο. Είχε ένα τηλέφωνο και μιλούσαμε με την κατάληψη μέσα. Η οποία έγινε ακριβώς για μας, να μας απολύσουνε.

Στο πλαίσιο της «φιλελευθεροποίησης» του Μαρκεζίνη, νομίζω στις 13 του Νοέμβρη, μας καλέσανε στον Πέπλο [του Έβρου], εμένα, τον Μπάμπη τον Σαββάκη, τον Πέτσο τον Παναγιώτη, μας δώσανε το προσωρινό απολυτήριο για να γυρίσουμε στις σπουδές μας... Πήραμε τον «καρβουνιάρη» και από το πρωί της 13ης, φτάσαμε αργά το βράδυ ή μάλλον τα ξημερώματα της Τετάρτης 14 Νοέμβρη στη Θεσσαλονίκη. Μάθαμε, εν τω μεταξύ, ότι στο φοιτητικό κίνημα επικρατεί αναβρασμός, με γενικές συνελεύσεις, για να δούμε αυτή την προσπάθεια της Χούντας για καταστατικούς χάρτες και εκλογές και τα λοιπά. Γι' αυτό δεν μας κράταγε ο τόπος να συνεχίσουμε με τρένο, κι αφού φάγαμε έναν πατσά στην πλατεία έξω από τον σιδηροδρομικό σταθμό, παίρνουμε εμείς οι τρεις ένα ταξί και μας κατεβάζει έξω απ' το Πολυτεχνείο. Έτσι μπήκα εγώ μέσα. Με τα στρατιωτικά.

Γινότανε διάφορα πράγματα. Είχαν έρθει τα παιδιά από τη Νομική και τη Φυσικομαθηματική, είχαν ξεκινήσει διάφορες διαβουλεύσεις, και πρέπει να πω ότι όλη η κατάληξη του «να κάτσουμε μέσα» έβγαινε από μόνη της. Για να συντονίσουμε αυτή την κατάσταση, συναντηθήκαμε εκ των ενόντων (αντιδημοκρατικά, όπως είπαν μερικοί) όσοι μπορούσαμε να εκπροσωπήσουμε τις σχολές μας. Θυμάμαι από τη Νομική την Ιωάννα την Καρυστιάνη, τον Λογοθέτη απ' τους Χημικούς και άλλους, και μαζευτήκαμε να δούμε τι θα κάνουμε. Αυτή ήταν η λεγόμενη «Πρώτη Συντονιστική», η μη εκλεγμένη, με πρωτοβουλία μας. Και μετά είπαμε θα πάμε στις σχολές μας, θα γίνουν συνελεύσεις και θα εκλεγούν δύο που θα αποτελέσουν πλέον τη Συντονιστική Επιτροπή της κατάληψης του Πολυτεχνείου, πράγμα που έγινε την Πέμπτη πλέον. Την Τετάρτη, όμως, πήραμε κάποια μέτρα. Εγώ με τον Στέλιο τον Λογοθέτη αναλάβαμε την περιφρούρηση: Θυμάμαι τον Στέλιο με ένα δοκάρι και γυρνούσε

τις σκοπιές που είχαμε –γιατί ήμασταν λίγοι– κι επειδή, υποτίθεται, ήμασταν έμπειροι από τις σκοπιές που φυλάγαμε στον στρατό, αυτό ήταν το «know how» που είχαμε δηλαδή, και αναλάβαμε έτσι την περιφρούρηση του κτηρίου. Ιδιαίτερη προσοχή δώσαμε στην περιφρούρηση των εργαστηρίων στις Σχολές Χημικών και Μηχανόλογων.

Στις συνελεύσεις της Πέμπτης εκλεγήκαμε στους Τοπογράφους εγώ και ο Μίμης ο Ανδρουλάκης, κολλητός μου και μετέπειτα κουμπάρος μου. Από το βράδυ της Πέμπτης ξεκίνησαν όλες αυτές οι ατέρμονες συζητήσεις στη Συντονιστική. Το σημαντικό είναι ότι εγώ κάποια στιγμή είχα μια συνάντηση εκεί πέρα στον περίβολο, με παιδιά που με ξέρανε μέσω Αντι-ΕΦΕΕ, βλέπανε ότι ήμουν στη Συντονιστική και με πλησίασαν. Μου είπαν ότι ήταν από τη Σιβιτανίδειο –νομίζω–, λέει: «Είμαστε ηλεκτρονικοί και μπορούμε να στήσουμε ραδιοφωνικό σταθμό με υλικά που θα βρούμε στη Σχολή των Μηχανολόγων». Συνεννοήθηκα εγώ με κάποια παιδιά των Μηχανολόγων, νομίζω με τον Χριστοδουλάκη, και φτιάχτηκε ο πρώτος σταθμός που δεν είχε μεγάλη εμβέλεια, γιατί δεν ήταν τόσο καλά τα μηχανήματα. Μετά ήρθε κάποιος επαγγελματίας των ερτζιανών, και φτιάχτηκε ο δεύτερος σταθμός που, όπως μετά μου είπε ο πατέρας μου, ακουγόταν μέχρι την Κρήτη. Έτσι έγινε ο σταθμός. Για ένα διάστημα είχαμε εγώ και ο Χριστοδουλάκης την επαφή με το σταθμό, αλλά εγώ δεν ήμουνα τόσο καλός στο γράψιμο [των κειμένων], όσο ο Νίκος. Και οι δύο εκφωνητές, και η Μαρία η Δαμανάκη και ο Δημήτρης ο Παπαχρήστος, ήταν καλοί μου φίλοι. Ο Παπαχρήστος ήταν συγκάτοικος με χωριανούς μου από τη Νεάπολη, τους Σταματάκηδες, και είχαμε πολύ στενούς δεσμούς [...].

Βγήκα μόνο μια φορά απ' το Πολυτεχνείο. Έπρεπε να αλλάξω γιατί ήμουνα με τα στρατιωτικά. Πήρα ένα τηλέφωνο τη μάνα μου στο Χαλάνδρι, που ήταν το σπίτι μας, και πήγα κι άλλαξα στο σπίτι της Θάλειας της Μακρή, στα Εξάρχεια. Η μάνα μου έμαθε, λοιπόν, τη διαδρομή –πληροφορήθηκε ότι είμαι και στη Συντονιστική Επιτροπή– και κάθε φορά έφερνε κι ένα ταψί, πότε γεμιστά, πότε παστίτσιο... Ερχόταν, λοιπόν, διάφοροι και μου λέγανε: «Καταπληκτικά μαγειρεύει η μάνα σου» (γέλια). Κάποια φορά κατάφερε και έφτασε το ταψί στη Συντονιστική Επιτροπή. Έλα, όμως, που δεν ήμουνα εκείνη την ώρα εκεί. Και πάω και βρίσκω ένα άδειο ταψί, «αυτό είναι της μάνας σου, πολύ καλά μαγειρεύει!» μου λέγαν οι άλλοι της Συντονιστικής Επιτροπής. Δεν έφαγα ποτέ απ' τη μάνα μου φαί εκείνες τις μέρες... Έπαιζαν σημαντικό ρόλο οι μανάδες μας. Η μάνα μου με τη μάνα του Λογοθέτη και άλλες μανάδες στρατευμένων πήγανε κι αλλάξανε τα φώτα στο Υπουργείο Άμυνας, που μας πήρανε φαντάρους. Επίσης, πρέπει να αναφέρω τη σύντροφό μου εκείνης της εποχής, της το οφείλω γιατί πέθανε πρόσφατα, τη Χαρά την Τζαναβάρα, που σου την έχει αναφέρει κι ο Στέλιος ο Λογοθέτης. Η οποία με στήριξε και υπέφερε πολλά εξαιτίας μου. Όταν ήμουνα φαντάρος στο Πέπλο, ερχόταν με πολλά ρίσκα και κόστη στην Αλεξανδρούπολη. Στο Πολυτεχνείο ήμασταν

μαζί, με σημαντικό ρόλο στην παραγωγή των γραπτών μηνυμάτων που μοιράζονταν έξω από το Πολυτεχνείο, στον κόσμο στα τρόλεϊ... Η Χαρά έκανε ωραία γράμματα και σκίτσα.

Μία από τις αδερφές μου, η τρίτη στη σειρά, ήτανε μαθήτρια στην ΣΤ΄ τάξη στο Μαράσλειο. Ήτανε στη γενική συνέλευση των μαθητών – την έβλεπα. Αυτό ήταν σημαντικό γιατί κλείσαν τα σχολεία και κατέβηκαν πολλοί μαθητές, βασικά, έξω από το Πολυτεχνείο. Μέσα μπήκανε οι πιο συνειδητοποιημένοι κυρίως. Αυτή η μαθητική συνέλευση ήταν λίγο παρωδία, ειδικά στην πρώτη φάση, όταν μπήκαν μέσα τροτσικιστές. Μια φορά που μπήκα στην αίθουσα, σχεδόν χειροδίκησα σε έναν, γιατί ήταν πολύ μεγαλύτερος από εμένα και παρίστανε τον μαθητή. Μου λέει: «Πάω σε νυχτερινό!» Δηλαδή, δεν αφήσανε τα παιδιά να παίζουν έναν ρόλο. Ήθελαν να δείξουν ότι υπήρχε οργανωμένο σχέδιο κατάληψης, ενώ, δήθεν, το ΚΚΕ δεν ήθελε... Δεν υπήρχε οργανωμένο σχέδιο. Ήταν μια κατάληξη ενός κινήματος που είχε ωριμάσει σιγά σιγά.

Πριν από τις κρίσιμες ώρες, υπήρχε προσπάθεια να περάσουν διάφορες γραμμές. Εγώ, να πω την αλήθεια, παρότι ήμουνα οργανωμένος στην ΚΝΕ, ίσως και εξαιτίας της απουσίας μου στον στρατό, δεν φανταζόμουνα ότι, ντε και καλά, έπρεπε να περάσω μια συγκεκριμένη γραμμή. Είχαμε κάποιες αντιλήψεις, εκφράζαμε το χώρο όπου ανήκαμε, αλλά αυτό δεν σήμαινε ότι θα αγνοούσαμε μια υπόθεση που ήταν ευρύτερη και από το ΚΚΕ και από το ΚΚΕ Εσωτερικού και από το ΠΑΚ και από τις ομαδούλες των αριστεριστών. Και έτσι πιστεύω ότι μες στη Συντονιστική υπήρχε μια κοινή γραμμή, υπήρχε μια κοινή αντίληψη. Υπήρχαν και καπελώματα, βέβαια. Για παράδειγμα, ο Στέλιος ο Παππάς, που ήταν μεγαλύτερος, μας έριχνε σίγουρα μια πενταετία –κι αυτό ήταν τότε σημαντική διαφορά ηλικίας–, μας κατέλωσε εκεί που έβαλε τη «Γενική Απεργία» του Καρίγιο. Αλλά αυτά ξεπερνιόνταν στην πορεία.

Στη Συντονιστική είχαμε ουσιαστικές συζητήσεις και είχαμε την ανησυχία τι θα γίνει μετά. Καταλαβαίναμε ότι δεν μπορεί να τραβήξει. Όταν είδαμε την Παρασκευή ένα εκατομμύριο κόσμο και να κατεβαίνουν αγρότες από τα Μέγαρα, εργάτες από τα εργοστάσια, πορείες και όλα αυτά, [καταλάβαμε ότι] υπερέβαινε τις δικές μας δυνατότητες και δεν μπορούσε μια Συντονιστική Επιτροπή, με τέτοια απειρία, [να καθοδηγήσει τίποτα]. Εγώ τον Νοέμβρη του '73 δεν είχα κλείσει τα 22 μου χρόνια. Και καλούμαστε εμείς, παιδιά 21, 22, 23 χρονώ, να παίζουμε έναν κεντρικό ρόλο για τον τόπο. Ήταν πολύ δύσκολο. Δεν μπορεί να πει κανείς ότι είχαμε την εμπειρία και τις δυνατότητες ούτως ώστε να φέρουμε εις πέρας μια τέτοια ιστορία. Σ' αυτό το πλαίσιο, μας μεταφέρθηκε, σε εμένα και στον Στέλιο τον Λογοθέτη –που, αν και ήταν κι άλλοι από την Αντι-ΕΦΕΕ στη Συντονιστική, βασικά εμείς οι δυο κι ο Ανδρουλάκης ήμασταν οργανωμένοι ως Κνίτες–, η γραμμή ότι πρέπει να βγει το Πολυτεχνείο προς τα έξω, ότι δεν είναι ώριμη η εργατική τάξη, και το ένα και το άλλο. Πρέπει να μας τη

μετέφερε ο Στέφανος ο Πάντος, δηλαδή ο γραμματέας του Πολυτεχνείου της ΚΝΕ, ή ο Θανάσης ο Σκαμνάκης από τη Σπυδαζούσα. Εμένα δεν μου πολυάρεσε αυτή η ανάλυση. Ήταν φανερό ότι οι συνθήκες ήταν εντελώς διαφορετικές από μια στενή αντίληψη ωρίμανσης της εργατικής τάξης για να πάρει την εξουσία –το είχαμε δει στην πράξη, πώς εμείς ξεκινήσαμε αυτή την ιστορία μέσα στους φοιτητικούς χώρους–, και γι’ αυτό δεν έδωσα μεγάλη σημασία σ’ αυτές τις υποδείξεις. Όλως περιέργως, δεν διαγράφηκα και μετά, στο 1ο Συνέδριο της ΚΝΕ, με την Τόνια τη Μοροπούλου, δώσαμε τη μάχη και καταδικάστηκε αυτή η απαράδεκτη από κάθε άποψη ανακοίνωση της *Πανσπουδαστικής*. Ανακοινώσεις από ανθρώπους που ήταν μακριά από τα πράγματα και είχαν τις αντιλήψεις που είχανε. Αυτά γιατί μερικοί θέλουν να λένε: «ναι, αλλά η ΚΝΕ...» Ε, εγώ ήμουν Κνίτης και έπαιξα αυτόν το ρόλο μέσα στο Πολυτεχνείο. Ήμασταν όλοι μαζί. Δεν ήμαστε Ρήγας-ΚΝΕ, ήμαστε ένα πράμα. Το κακό είναι ότι δεν είχαμε την εμπειρία να το συνεχίσουμε. [...] Να δημιουργήσουμε τις προϋποθέσεις, όχι να πάρουμε την εξουσία, αλλά να φτιάξουμε ένα κόμμα που θα είχε στη Μεταπολίτευση τη φρεσκάδα και τη δυναμική της γενιάς μας, αντί να φορτωθούμε τα βαρίδια των κομμάτων της παραδοσιακής Αριστεράς και τις πρακτικές κομμάτων διαχείρισης. Μπορεί να το ονομάζαμε «17 Νοέμβρη», προτού προλάβει να παραχαράξει τον τίτλο ο Γιωτόπουλος, αυτός που χλεύαζε την προσπάθειά μας στο Πολυτεχνείο από τα τραπεζάκια του Σανζ Ελιζέ...

Γύρω από την κρίσιμη βραδιά θυμάμαι και ξεχνάω πολλά. Δεν ξεχνάω ποτέ αυτό το υποκείμενο που λεγόταν Πίμπας, ο οποίος διέκοπτε κάθε τόσο τις συνεδριάσεις μας στη Συντονιστική, για να δημιουργήσει πανικό για τους νεκρούς. Δεν θα ξεχάσω επίσης, όταν κατέβηκα μια στιγμή με τη Χαρά κάτω, μπροστά στο κτήριο Αβέρωφ, κάτω από την Αρχιτεκτονική, να πέφτει μια σφαίρα και να αφήνει νεκρό ένα παιδί στα δυο μέτρα από εμένα... Δεν θα ξεχάσω όταν κληθήκαμε ως Συντονιστική να κατέβουμε κάτω, καμιά δεκαριά άτομα. Είπαμε, τουλάχιστον, να σώσουμε ζωές, να διαπραγματευτούμε μια ομαλή έξοδο. Να ανοίξουν οι πόρτες και να φύγει ο κόσμος. Γιατί είχαμε νεκρούς. Στα κτήρια απέναντι, στην Πατησίων, υπήρχανε ακροβολιστές. Δεν ήτανε μόνο αστυνομικοί. Εγώ πιστεύω ότι οι περισσότεροι θύτες των δολοφονιών στο Πολυτεχνείο ήταν από παρακρατικές οργανώσεις... Θυμάμαι τον Τζουμάκα, τον Λαλιώτη και πρώτο πρώτο τον μακαρίτη, μια θρυλική προσωπικότητα της γενιάς μας, τον Σταμέλο, που καβάλησε τα κάγκελα και βγήκε να διαπραγματευτεί, με δική του πρωτοβουλία. Εμείς από μέσα παρακολουθούσαμε. Μόλις είδαμε να τον αρπάζουν απ’ τα μαλλιά και να τον ρίχνουνε μέσα στην κλούβα, καταλάβαμε ότι δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα. Ενώ ήμασταν έτοιμοι να βγούμε έξω για διαπραγμάτευση όλοι, είδαμε ότι δεν υπήρχε δυνατότητα. Κι ο Κυριάκος ο καημένος ήτανε λίγο πιο αυθόρμητος και είχε αυτή την αντίδραση. Αλλά αυτοί είχανε αποφασίσει να εισβάλουν. Άλλωστε, είχαν και

εσωτερικές διαμάχες μέσα στη Χούντα, υπήρχε κι ένας ανταγωνισμός. Ο στρατός έλεγε: «θα ανοίξουμε την πύλη και θα το εκκενώσουμε», ενώ η αστυνομία έλεγε: «Μας ακύρωσαν τα κωλόπαιδα!» Γιατί ήταν μια ακύρωση της αστυνομίας το Πολυτεχνείο. Και αναγκαστήκανε να κατεβάσουν τον στρατό για να καθαρίσει. Γι' αυτό ήταν τόσο τραβηγμένες οι ενέργειές τους.

Σε λίγο έμπαινε το τανκ... Εγώ ήμουν, όπως βλέπαμε το τανκ, απ' την αριστερή μεριά της πύλης. Στη δεξιά, νομίζω, ήταν ο Κυριάκος – από κει βγήκε, απ' το θυρωρείο. Άκουσα τις κραυγές της κοπέλας που την πλάκωσε η πόρτα... Είδα, όπως φεύγαμε προς τα πίσω και γύρισα, την ταλάντωση που έκανε το τανκ πάνω στην πόρτα και τη Μερσεντές του πρύτανη. Όταν φύγαμε προς τα πίσω, συγκεντρωθήκαμε στην αρχή μπροστά στους Μηχανολόγους. Και σε λίγο, κάποιοι βαθμοφόροι του στρατού, που δεν πρέπει να ήταν αξιωματικοί –ίσως να 'ταν λοχίες ή επιλοχίες, πιθανόν να 'ταν κι ένας ανθυπολοχαγός έφεδρος–, μας οδήγησαν δίπλα στου Γκίνη, όπου είχαν ρίξει τα σίδερα για να φύγουμε απ' τη Στουρνάρα. Πάμε να φύγουμε από τη Στουρνάρα –όγκος μεγάλος– προς τα Εξάρχεια. Είδαμε μια μαυρίλα εκεί που είναι το «Πλαίσιο», το βιβλιοπωλείο απ' όπου παίρναμε τα υλικά μας ως σπουδαστές, ήταν μια ομάδα μπάτσων. Γυρίζω και λέω στον επικεφαλής εκεί των στρατιωτών, ένα νέο παιδί: «Πώς θα περάσουμε;» Λέει: «Ελάτε πίσω μου». Και σηκώνει το Τόμιγκαν μπροστά (το ξέρω γιατί, κατά λάθος, μου 'χαν δώσει κι εμένα Τόμιγκαν στον στρατό), τραβάει μπροστά, κι όταν έφτασε μπροστά στους μπάτσους, άρχισε να πυροβολεί στον αέρα, αιφνιδιαστήκαν αυτοί κι έτσι μπορέσαμε και φύγαμε... Έτσι περάσαμε προς τα Εξάρχεια... Εγώ έστριψα προς τ' αριστερά, παρέκαμπα την Μπουμπουλίνας, γιατί υπολόγιζα ότι εκεί θα γινότανε χαμός, εκεί την πάτησε κι ο Ανδρουλάκης και έφαγε πολύ ξύλο, του σπάσανε τα γυαλιά κι από τότε έχει ένα πρόβλημα στη σπονδυλική στήλη.

Μετά ήμαστε παράνομοι. Απ' ό,τι ξέρω, στην ΕΣΑ ανακρίθηκαν άνθρωποι για μένα... Να πω κι ένα περιστατικό που μπήκαν οι μπάτσοι στο σπίτι μου. Ξημερώματα. Επειδή κρυβόμουν, η μικρή μου αδερφή (έχουμε δεκαπέντε δεκάξι χρόνια διαφορά) κοιμόταν στο κρεβάτι μου. Αυτοί, επειδή ήταν –φαίνεται– πληροφορημένοι, πήγαν κατευθείαν στο δωμάτιό μου και κατέβαζαν τη βιβλιοθήκη μου. Ξυπνάει το παιδί –έξι χρονώ– και λέει: «Μαμά, τι θέλουν αυτοί;» Λέει η μάνα μου: «Τον Γιάννη μας ψάχνουνε». Και λέει το παιδί με αφέλεια: «Και καλά, στη βιβλιοθήκη θα τον βρούνε;» Τσατιστήκανε τόσο πολύ οι μπάτσοι, που άρχισαν και βρίζαν τη μάνα μου. «Ακόμα και το μωρό παιδί», λέει, «έχετε κάνει αντιδραστικό!»

Μπορεί να μην είχαμε την ωριμότητα να οδηγήσουμε τα πράγματα σε μια πολιτική λύση, αλλά τα αποτελέσματα του Πολυτεχνείου φανήκανε. Λένε τώρα διάφοροι: «Μα, εσείς φέρατε τον Ιωαννίδη κι αυτός την Κύπρο». Ενώ, αν πηγαίναμε με τα νερά του Παπαδόπουλου, θα ήταν άλλη η εξέλιξη. Δηλαδή, να αποδεχόμασταν μια κατάσταση Τουρκίας; Που τόσα

χρόνια ο στρατός παίζει ρόλο στην πολιτική ζωή του τόπου; Πολύ απλά, δεν θέλανε να καταρρεύσει αυτός ο μηχανισμός που σαρώθηκε τελείως μετά. Κυβερνούσε ο Καραμανλής και φοβόταν τους στρατιωτικούς. Μπορεί να πει κάποιος σήμερα ποια θα ήταν η κατάσταση της Ελλάδας στα θέματα της άμυνας, της εθνικής ανεξαρτησίας, των βάσεων, μιας σειράς πραγμάτων που ωριμάσανε εξαιτίας αυτής της κατάστασης, αν εμείς δεν είχαμε εκθέσει τόσο τελειωτικά αυτόν το μηχανισμό της CIA μέσα στον ελληνικό στρατό; Η προδικτατορική αστική κοινοβουλευτική δημοκρατία είναι το ίδιο με τη μεταδικτατορική; Το Πολυτεχνείο έπαιξε τον κεντρικό ρόλο σ' αυτά.

Τα βιώματα αυτά με έχουν σημαδέψει. Ως άνθρωπος που πατάω στα πόδια μου, μ' αρέσει πάντα η οργανωμένη, συλλογική δραστηριότητα. Γι' αυτό στα πολιτικά ήμουν πάντα αιρετικός. Από την Κρήτη που έκανα γραμματέας του ΚΚΕ, ξεκίνησε ουσιαστικά η ανανέωση του ΚΚΕ, άλλωστε, ήταν κι η οργάνωση που, κατά 90%, δεν ακολούθησε τη γραμμή. Με το «γραμμή» δεν αναφέρομαι μόνο στο ΚΚΕ, αλλά σε όλες τις μεθοδεύσεις μηχανισμών που είναι έξω από την κοινωνία. Η εμπειρία μας στο φοιτητικό κίνημα μας έχει κάνει, όλους μας, να μην μπορούμε να ανεχτούμε τέτοιες πρακτικές που, δυστυχώς, δεν υπάρχουν μόνο στα κόμματα διαχείρισης, αλλά πολλές φορές τρώνε τις σάρκες και του ίδιου του χώρου της Αριστεράς. Όλοι όσοι περάσαμε την περιπέτεια αυτή είμαστε αντιθεσμικοί. Συζητάνε για συντρόφους, που πολλοί παίζανε κάποιο ρόλο στη μεταδικτατορική πολιτική σκηνή, ονοματίζοντας και κάποιους που ήταν στο Πολυτεχνείο. Μίλησα για την προσωπική μου αντίληψη. Θεωρώ, όμως, ότι η πλειονότητα είναι της ίδιας αντίληψης. Ακριβώς επειδή το πολιτικό σκηνικό το μεταδικτατορικό δεν έχει αυτή την ειλικρίνεια με τον κόσμο και είναι, δυστυχώς, δέσμιον των πελατειακών σχέσεων και της διαχείρισης εξυπηρετήσεων ψηφοφόρων, δεν έχουν αξιοποιηθεί άνθρωποι που έχουν πραγματικά θυσιαστεί. Ξέρω ανθρώπους που τους σφράγισε και οικονομικά και ηθικά και από άποψη ψυχικής ισορροπίας αυτή η εμπειρία. Κι όμως, αυτή τη στιγμή επιπλέον όσοι δήλωσαν ότι πέρασαν απ' έξω απ' το Πολυτεχνείο – και ούτε καν αυτό.